

van Babel slaat heel Israël ter neder. Jeruzalem wordt half verbrild, de Tempel op Sion verwoest, en heel een schare uit het geheiligde volk wordt op wrede wijze in ballingschap weggesleurd naar 't land van den vijand.

Zeker, er zijn tijden geweest, toen Israël als volk alle voorspoed genoot. In Gosenland genoot het aanvankelijk welde. Ook onder David klom 't tot ere op, en toen Salomo's roep door heel het Oosten uitging, en Scheba's Koningin naar Jeruzalem optoog, om hem te hooren, was er geen volk, dat meer dan Israël in de bewondering van heel 't Oosten genoot.

Maar die bloei en dit welvaren hield geen stand. Geestelijk zonk Israël gedurig in. En ten slotte werd 't verstrooid onder alle macht-hebbende volken, en scheen het aloude Israël verstooten en ten verdere gedoemd te zijn. In eeuw na eeuw maakte dan ook de wanhoop en de vertwijfeling zich van de volksleiders meester, en scheen het of, met Edom en Babel, straks ook Israël als volk zijn bestaan zou zien ondergaan.

En toch zonk Israël niet in. Toch heeft Israël veelal Babel en Rome overleefd. En zelfs gedurende den nu, God zij lof, geëindigden oorlog viel een ritseling op nieuw in Israels volksbestaan waar te nemen. Neen, Israël stierf in deze dertig eeuwen, na Rehabeam, niet weg. Er was een geheimnis, maar dat Israël, eeuw voor en na, liet voortbestaan. En op de vraag, waarom dit was toe te schrijven, kwam en voorheen en ook nu, voor de geloovigen nooit een ander antwoord van Boven, dan de alles beheerschende betuiging: »De Heere regert«.

Telkens gaat dit dan tegen onze verwachting in. »Wat vader, zoo vraagt de Schrift zelve ons, »wat vader is er die den zoon niet kastijdt?« Herhaaldelijk zelfs ontvingen we den indruk alsof wij afdaalde van den Almachtigen en in ongeduld verviel, de weelde des levens ontving en voorspoed zonder einde genoot, terwijl juist omgekeerd de kinderen Gods in tegenspoed de vreugde des levens diervan. Job blijft nog altoos het type van den man die God vreesde, en door ramp na ramp overweldigd wordt. En heel de Psalmhondel door dreunt u aldooft het bang groep tegen van het volk Gods, dat in zijn overweldigenden tegenspoed dreigt om te komen. Het is heel de Schrift door vlak het tegen-deel van wat ge zoudt vermoeden hebben. Wie van God afdoelde, zoudt ge gewaand hebben, zal onder het bitter lijden bezwijken, en wie trouw aan zijn God zich vastklemt, zal staan als 't koren dat op den akker rijpt. En toch gaat 't zoo telkens vlak omgekeerd. Niet Kain komt om, maar Abel. En heel de heilige historie door is 't, of het levensgeluk tiert en bloeit bij wie God verzaakt, terwijl omgekeerd de man die zijn God verlaat, zich in levensweelde blijft verheffen.

De tegenspoed van den Godvreesende is geen uitzondering, maar in heel Israels heilige historie regel, terwijl omgekeerd Egypte tiert, en Babylon bloeit, en Rome met zijn zwaard heel de bekende wereld aan zich onderwerpt. En toch, wie, als de Middelen eeuwen ingaan, enerzijds de positie van Gods Kerk, en anderzijds die der volken nagaan, kan niet anders dan dankend zich verwonderen over de gelukkige uitkomst van Gods bestel. Het scheen alles onder te gaan, maar de Heere bleek toch van achteren te regeren, en de uitkomst van zijn albeheerschende beschikking liep toch in 't eind op de glorie van Zijn Naam en op de terneerwerping van de onheilige machten uit. En wie nu van achteren, bladzijf voor bladzijf, de historie der volken, eerst in Azië, en daarna in Europa nagaan, staat van zelfbewondering stil voor wat in 't eind gewrocht bleek. Uit 's menschen doen had niets dan jammer zonder eind kunnen voortkomen, maar ten slotte bleek 't toch alles de Kerke Gods tot hooger gelukstaaf op te voeren. En ten leste was er op de vraag, waarom we deze gelukkige wending der historie te danken hadden, geen ander antwoord denkbaar, dan altoos weer het kernachtig woord van den Psalmist: »De Heere regert«.

En toch, hoe verrassend gelukkig ook in de eeuw der Reformatie het lot der Christenvolken zich ontplooi, de heilige Godsvrede hield al spoedig daarna, noch onder de volken, noch in het huisselijk leven, noch in het maatschappelijk samenstel stand.

Nog 't vierde eener eeuw was niet doorloopen, of het zondig karakter van onze samenleving straalde weer aanstonds door. Zoolang God de Heere ons in bange verdrukking den gang van 't leven deed doorworstelen, klemde ook ons volk zich aan zijn God vast; maar zoo was de bange druk niet voorbij, of nogmaals strekte ook ons Christenvolk de hand begeerig naar de weelde des levens uit, en het geloof werd almeer vernaakt, en de God der vaders almeer vergeten. Had nu de Heere onze God in die meer ontspannen dagen ons duurzaam den volksvoorspoed in volle garven toebedeeld, zoo zou de afval ons steeds verder hebben doen afwijken, en zou er ten slotte, evenals in Noachs dagen, geen volk Gods meer gespaard zijn gebleven. En wie hier tegen waakte, was niet de Kerk op aarde, maar was de Heere. Op nieuw zond Hij den druk en den jammer onder ons uit. En daaraan, en daaraan alleen, was 't te danken, dat ten slotte de afval toch weer gestuit werd, en er bij vernieuwing voor een geloofsvernieuwig te danken viel. Er was een weeropwachting, een reëel gelijk men het veelal noemt, en allemaal bloeide weer wat geheel verdord scheen. Het lijden was geleden. De teekenen van bekeering verdwenen zich allengs. En zoo bleek ook hier weder, hoe dringend noodig het lijden voor ons geweest was; en hoe ook hier de lofzang: »De Heere regert« als vanzelf aan onze dankende lippen ontgleed.

Zoo was de historie van ouds, en zoo blijft de historie ook nu.

Hoe bezielend hoog het lied der aanbidding in onze bedehuizen ook voor onzen God moge opstijgen, de zonde kleeft nog aan heel ons menscheijk bestaan op aarde, en telkens weer ziet ge voor oogen, hoe wat gereinigd scheen, toch weer bezoeeld blijkt door het stof, dat zich uit de zondige menschheid tot in de Kerk van Christus neerslaat. Dat kan dan de dwaling der filosofie zijn, die de waarheid aanraakt, of ook de materiele macht die het geestelijk leven neerdrukt, of ook de zondige begeerte die vlaat op zondig zingen; doch dat is slechts onderscheid in den vorm, en feitelijk komt 't steeds op de ééne zelfde zonde neder, die ons derwijf verlagen kan, dat we ons niet meer voor onzen God verootmoedigen, maar de eere zijns heiligen Naams laten wijken voor wat ons zondig hart streelt.

Liet nu de Heere ons hierin naar eigen inspraak voortgaan, zoo zou onze afval steeds groter afmetingen aannemen, en zou, als wij regeerden, de jammerstoestand waaruit alleen Noach

gered werd, onder ons terugkeeren. En dat dit verhoed en voorkomen wordt, is eeniglijk aan het alles beheerschende feit toe te schrijven, dat 't niet gaat naar ons bedoelen, maar dat Gods bestel tenslotte immer op nieuw doorgaat, en dat 't gedurig klaarder, in ons eigen levenslot en in 't lot der volken blijkt, hoe niet wij de wereld leiden, doch dat de Heere regert, en dat hierdoor alleen weer telkens onze behoudenis opleeft.

Laat daarom nimmer de klaagttoon zich van ons meester maken, als vaak onze bede niet verhoord wordt, en leed na leed ons de levensvreugde rooven komt, en er vaak een siddering door ons hart gaat.

Ware onzer een heilig leven, zoo zou dit niet behoeven, en zou veeleer volstandig geluk reeds hier ons deel zijn, gelijk 't eens zijn zal in 't Vaderhuis. Maar nu we nog met de smet der zonde op ons hart in deze zondige wereld onzen weg naar het einde hebben voort te zetten, en er geen dag voorbij gaat, dat ook onze voet op 't glibberig pad der wereld niet uitglijdt, ligt onze behoudenis alleen in den vreugderoep dat de Heere regert, en zulks niet alleen onder de volken, maar ook in ons huisgezin, moge 't zijn ook in ons eigen hart!

Dr. A. K.

Amsterdam, 10 Januari 1919.

Na een blik te hebben geworpen op het wereldtooneel, waar de machtige gebeurtenissen, die Europa tot op haar grondvesten schudden en heel de gedaante van het politieke en sociale leven der volkeren voor goed gewijzigd hebben, met zoo razende snelheid elkaar opvolgden, dat het bijkans moeite kostte ze te volgen, richt zich thans als van zelf ons oog op het kerkelijk leven, om na te gaan wat het afgelopen jaar aan winst of verlies ons bracht en vooral om te vragen, welke nieuwe taak de toekomst op ons legt.

Gelijk ons vaderland te midden van de stormen en orkanen, die om ons gierende, een benijdenswaardige rust genoot, zoo was het ook met ons kerkelijk leven geweest. In Rusland, Duitschland en Oostenrijk-Hongarije moge de revolutie, door het socialisme ontkenend, ook tegen de Kerk zich gericht hebben en deze voor goed verdreven hebben uit de machtige positie, die de Kerk daar nog altoos in het volksleven innam, in ons land bleven we Gode zij dank voor zulke schokkende gebeurtenissen bewaard. Kalm als door een binnenvaart gleed het scheepje van ons kerkelijk leven voort, en van het ruimer der wild opbruissende golven op de wereldzee hebben we dusver nog weinig gemerkt. Grote en machtige gebeurtenissen, die het afgelopen jaar tot een jaar van betekenis konden stempelen, vonden hier dan ook niet plaats.

We hielden dit jaar het derde eeuwfeest der Dordsche Synode, maar hoe veel warmer en bezielender de lofspraak was, die bij dit eeuwfeest geboord werd ter eere van de grootste Synode op vaderlandschen bodem gehouden, en hoe veel meer hulde werd gebracht aan haren arbeid ter handhaving van het Calvinisme, van de eenheid der Kerk en tot behoud van ons vaderland, — toch kon dit gedachtenisfeest niet in de schaduw staan van het vierhonderdjarige gedachtenisfeest der Reformatie, dat een jaar geleden met zoveel bezielenden geestdrift door heel het Protestantisme in Nederland gevierd werd.

Te verwonderen is dit ook niet. De Dordsche Synode, van hoeveel belang ze ook moge geweest zijn om de beginselen der Reformatie in onze Kerk te handhaven en zuiver te houden, heeft toch een zeer ondergeschikte betekenis, vergeleken met de Kerkvorming zelf, die niet alleen de Kerk bevrijdde van de eeuwenoude banden, waarin Rome's hiërarchie haar bond, maar die een heel nieuw tijdvak voor de historie der menscheid inluidde. Waar nog bijkomst, dat de Dordsche Synode, juist omdat zij den triomf van het Calvinisme in onze vaderlandsche Kerk bezegelde, steeds in een kwaden reuk stond bij hen, die van dit beslissende en stoere Calvinisme niets wilden weten. Het was dan ook een tekenend feit, dat althans bij dit derde eeuwfeest der Dordsche Synode, vergeleken bij wat een eeuw geleden geschiedde, de belangstelling voor deze Synode zoo algemeen bleek; dat zoowel de Synode der Hervormde Kerk als de Synode der Gereformeerde Kerken besloten dit eeuwfeest officieel te gedenken, en zelfs in kringen buiten het kerkelijk leven van dit eeuwfeest notitie werd genomen. Zoo toonde dit gedachtenisfeest, hoe het Calvinisme, dat een eeuw geleden zoo goed als ingeslapen en weggezonden was, weer wakker is geworden, uit zijn verval zich heeft opgericht en een positie der eere in ons volksleven heeft ingenomen. In zooverre heeft dit derde eeuwfeest der Dordsche Synode voor ons kerkelijk leven zeker betekenis gehad.

Evenzeer is van betekenis geweest, dat ditmaal voor het eerst de Regeering zich tot de Kerken gewend heeft om een biddag voor ons volk uit te schrijven. Zoo ver als in Amerika, waar de President zelf als hoofd van den staat zulk een biddag verordent, zijn we nog wel niet, maar we zijn toch reeds een belangrijke schrede gevorderd, waar onze Christelijke regeering zich officieel tot de Kerken richtte om deze tot het houden van zulk een biddag uit te noodigen. Wat vooral in de benauwde en bange tijden die achter ons liggen, zoo vurig door ons Christenvolk gewenscht was, maar wat door het liberale Ministerie, dat toen aan het bewind was, stelselmatig geweigerd werd: dat de Regeering zulk een bededag voor ons volk zou uitschrijven, is ons geschonken. Welk een uitnemendend indruk deze daad der regeering gemaakt heeft en hoe hartelijk dankbaar we haar daarvoor zijn, behoeft wel niet gezegd te worden. Alle Kerken hebben zich dan ook gehaast aan dit verlangen der Regeering te voldoen; door heel ons volk, voor zoover het nog geloofte, is deze biddag gehouden, en de kerkgebouwen stroomden vol.

We hopen dan ook van harte, dat deze daad der Regeering de poort heeft opengebroken, die door het Liberalisme op slot was gedaan, en dat, wanneer de nood der tijden weer rijpt, de Regeering opnieuw tot het uitschrijven van zulk een bededag zal overgaan. Alleen dan toch wanneer de Regeering hem uitschrijft, kan zulk een bededag een nationaal karakter dragen. En dat behoort in een land, dat nog altoos een Christelijken naam draagt, zulk een bededag toch te zijn.

Wat ons eigen kerkelijk leven betreft, blijkt uit de pas uitgekomen statistiek, wanneer men die met het voorgaande jaar vergelijkt, dat er regelmatige toename is. Het aantal kerken bereide uit van 702 tot 750; het aantal leden van 479.335 tot 487.784. Het aantal vacante Kerken daalde van 199 op 187. Het aantal studenten in de Theologie te Amsterdam ingeschreven bedraagt 68, en dat in Kampen 48, zodat dit wel wijst op een toenemende begeerte om zich voor te bereiden voor den Dienst des Woords. Dit is daarom te verblijdender, omdat het aantal dienstdoende predikanten van 562 op 549 daalde, zoodat aanvulling wel dringend noodig is. Behalve een drietal emeriti-predikanten werden in het afgelopen jaar nog zestal dienstdoende predikanten door den dood ons ontnomen. Onder de laatstgenoemden was wel de meest bekende Ds. G. Elzinga van Kampen, die in ons kerkelijk leven een niet onbelangrijke rol heeft gespeeld, doordat hij jarenlang Curator was van de Theologische School te Kampen en schier geregeld door de Synode van Overijssel naar de Generale Synode werd afgevaardigd.

Intusschen geven deze statistische cijfers slechts een zeer uitwendig beeld van het leven onzer Kerken en van wat daar omgaat. In een volgend artikel hopen we daarop terug te komen, voordat we de vraag beantwoorden, welke taak onze Kerken wacht.

¶ We ontleenen deze cijfers aan een statistiek in de *Nieuwe Rotterdammer Courant* vergeleken met de cijfers van het Handboekje van 1918. In hoeverre deze cijfers betrouwbaar zijn, kunnen we niet nagaan. Het aantal Kerken, dat van 702 tot 750 klom, schijnt ons niet juist te zijn.

De noodkreet uit Hongarije.

Gaarne voldoen we aan den wensch van Ds. Landwehr om het volgende schrijven hier op te nemen:

Als Voorzitter van de laatst gehouden Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland ontving ik onderstaand telegram. In overleg met de broeders, die destijds het Moderamen uitmaakten, maak ik dit telegram bekend in de kerkelijke bladen, opdat onze Gereformeerde Kerken weten, welke roepstem tot ons kwam. S. Budapest. Knelleg ministerium. The Protestant churches of the republic of Hungary numbering four millions of adherents implore the protection of their brethren in Holland against threatening danger of dismemberment the eventual disruption of the country especially the loss southeastern Hungary with her two hundred thousand protestants would strike a death blow to the vitality of these churches and thereby would rob the newly forming democracies of the most valuable moral and spiritual forces. During four centuries these churches served and suffered as the farthest bulwark of western Protestantism in the East of Europe. Now it is the turn of the western churches to rescue the future vitality of these churches for the great tasks awaiting them.

Protestant churches in Hungary.

De vertaling van dit telegram is: De protestantsche kerken van de republiek Hongarije, vier miljoen leden tellende, roepen de bescherming van haar broeders in Nederland in tegen het dreigende gevaar van vernietiging. De vermoedelijke uiteenscheuring van het land, bijzonderlijk het verlies van Zuid-Oostelijk Hongarije met zijn 1.200.000 Protestanten, zou een doodsteek zijn voor deze kerken, en daardoor zouden de juist zich vormende democratieën beroofd worden van de meest waardevolle morele en geestelijke krachten. Gedurende vier eeuwen streidden en leden deze kerken als het verste bolwerk van het Westersch-Protestantisme in Oost-Europa. Nu is het de beurt van de Westersche kerken om te waken voor de toekomstige levenskracht van deze kerken voor de groote taak die haar wacht.

De protestantsche kerken in Hongarije. J. H. LANDWEHR.

Dat we met onze Hongaarsche broeders diep meelvoelen in de ellende, die de vermoedelijke verdeling van hun land voor hen tengevolge hebben zal, hebben we reeds uitgesproken, maar tevens hoe moeilijk het is voor onze Kerken in Nederland, om hierin iets ter wille van de Protestantische Kerken in Hongarije te doen.

Wat ons echter niet duidelijk is, is waarom deze verdeling van Hongarije de Protestantische Kerken aldaar met vernietiging bedreigt, gelijk in dit telegram gezegd wordt. Al zou een belangrijk deel, dat nu aan Hongarije behoort, bij andere Staten gevoegd worden, daarom behoeft toch het kerkelijk verband tusschen deze Protestantische Kerken nog niet verbroken te worden. En zelfs al geschiedde dit, dan nog zouden de Protestantische Kerken in Hongarije zelf daarom toch nog niet met den ondergang worden bedreigd. De kracht van een Kerk schuilt toch niet alleen in haar numeriek getal, maar veelmeer in haar innerlijke geloofskracht.

Gaarne zouden we daarom meer licht over dit vraagstuk ontvangen. Wellicht wij een der Hongaarsche hoogleraren, die nu ons land bezoeken, daarover meer licht verspreiden en dan ook aangeven, welke steun wij aan de Hongaarsche broeders bieden kunnen.

Voor al op dit laatste komt het natuurlijk aan.

Dr. A. Brummelkamp.

Aan Dr. A. Brummelkamp, die 7 Januari zijn tachtigsten verjaardag viert, mocht, bieden ook wij onzen hartelijken gelukwensch.

De *Heraut* heeft daartoe bijzondere redenen, omdat, toen ons blad nog in anderen vorm verscheen, Dr. A. Brummelkamp daaraan een medewerker was en hij hier het eerst zijn sporen verliende op een gebied, dat hem steeds lief bleef en waaraan hij zijn beste krachten heeft gegeven, de Christelijke journalistiek.

Maar niet minder komt die hulde hem toe, omdat Dr. A. Brummelkamp steeds een man was, die een warm hart had voor de Gereformeerde Kerken. Zoon der Scheiding heeft hij, aan de breede opvattingen van zijn vader getrouw, steeds geijverd voor de vereniging der beide Gereformeerde Kerkengroepen en daartoe zijn bezielend woord laten uitgaan.

Voor de historie der Afscheiding schonk hij ons een kostelijke bijdrage in de met zoveel pieteit geschreven levensbeschrijving van zijn vader.

Op het gebied der Christelijke letterkunde trad hij op niet alleen om tegen veel wansmaak en zedelijke ontaarding in de nieuwere kunst te getuigen, maar ook om leiding te geven aan een eigen ontwikkeling der Christelijke literatuur.

Voor ons Christelijk onderwijs en inzonderheid voor onze Christelijke Hoogeschool, waaraan hij als Curator verbonden is, was hij steeds een kloek en beslist strijder.

Zoo is er wel reden om dankbaar te wezen voor hetgeen Dr. A. Brummelkamp voor ons Christenvolk heeft gedaan met de hem toebetroouwde talenten.

Mogen aan den tachtig-jarige, die nu »staatsman in ruste« is, nog enkele levensjaren gegund worden, en de avond zijns levens verhelderd worden door de gunste zijns Gods.

In memoriam Ds. Renkema.

In Ds. Renkema, die 2 Januari overleed, op den leeftijd van nog geen zestig jaar, verliezen onze Gereformeerde Kerken een trouw dienaar des Woords en een man met een warm hart voor den Dienst der Zending.

Jaren lang was hij deputaat der Generale Synode voor de Zending en op de bekende Zendingconferentie te Edinburg vertegenwoordigde hij de Gereformeerde Kerken.

Niet minder gaf hij zich echter aan de taak om voor de emeriti-predikanten, weduwen- en wezen te zorgen. Toen op de Synode te Utrecht de grondslagen waren gelegd van een nieuwe pensioen-regeling, werd Ds. Renkema de stuwende kracht, die deze regeling doorzette en haar tegenover andere opvattingen op elke Generale Synode met kracht en vuur bepleitte.

Het laatste deel van zijn leven gaf hij zich vooral aan den arbeid onder de Gereformeerden, die in Rijn-Frisen verstoord waren. In 1912 verliet hij daartoe ons vaderland om zich te Duisburg als predikant te vestigen, en bleef daar arbeiden ook onder den oorlog door met grooten zegen.

Ook als schrijver trad Ds. Renkema op. Jarenlang was hij redacteur van het *Gereformeed Volksblad*. Met Ds. Rudolph en Dr. de Moor gaf hij onze Kerkorde uit met de latere besluiten der Generale Synode. Van zijn hand verscheen voorts een uitlegging van het boek Job. En ook andere werken getuigen van zijn productieve geest.

Ds. Renkema was een stoere werker, een man met wilskracht en energie, een man die veel gearbeid heeft en wiens nagedachtenis daarom onder ons in eere zal blijven.

Moge de God der vertroosting zijn diep bedroefd gezin nabij wezen en aan degenen, die hem zoozeer missen zullen, leeren nazeggen, wat hij zelf getuigde, toen de tijd van zijn naderenden dood hem gebracht werd: »God is toch zoo goed!«

Dr. Brinkman verzoekt ons mede te deelen, dat het stuk, dat we een vorig maal uit de *Geldersche Kerkbode* overnamen, niet van Ds. van den Brink was, gelijk we aangaven, maar van hem.

Is de Hervormde Kerk een schijnkerk?

VIII.

Gaaf we thans na, waarin het *wezen* der Kerk bestaat, dan kan, gelijk we aantoonde, dat wezen der Kerk niet bestaan daarin, dat een Kerk een belijdenis heeft, want er zijn wezenlijke Kerken van Christus geweest, die zulk een belijdenis nog niet hadden, evenals er omgekeerd valsche Kerken zijn, die wel een belijdenis hebben, maar een valsche belijdenis, die lijnrecht ingaat tegen ons algemeen Christelijk geloof.

Vraagt men dan ook aan onze Confessie wat de Kerk van Christus is, dan neemt ze in hare bepaling van het wezen der Kerk niet op het hebben van een Belijdenis, maar omschrijft zij de Kerk als »de vergadering der ware Christgelooovigen, die hunne zaligheid verwachten van Christus Jezus, gewassen zijnde in zijn bloed, en geheligd en verzegeld zijnde door den Heiligen Geest« (Art. 27). De vraag, of onze Confessie daarmede in de eerste plaats doelt op de onzichtbare Kerk, het mystieke lichaam van Christus, dan wel op de zichtbare Kerken kan hierin het midden worden gelaten, want de zichtbare Kerk is niet een tweede Kerk, die geheel los en zelfstandig

naast de onzichtbare Kerk staat, maar ze is de zichtbare openbaring van het mystieke lichaam van Christus. Beiden staan dus in dezelfde verhouding tot elkander en zijn even nauw met elkander verbonden, als de zichtbare, uitwendige verschijning van den mensch in zijn lichaam en het verborgen geestelijke leven van den mensch in zijn ziel. Wat van de onzichtbare Kerk geldt, dat zij is de vergadering der ware Christgelooovigen, geldt dus evenzeer van de zichtbare Kerk. Het wezen der Kerk schuilt dus altoos in deze ware Christgelooovigen, die de leden van Christus lichaam zijn. Waar geen geloovigen zijn, is er ook geen lichaam van Christus en daar kan derhalve geen Kerk worden gevonden.

Dat in de zichtbare Kerk onder deze ware Christgelooovigen en daarmede vermengd althans hypocrieten of huichelaars worden gevonden, is juist, en onze Confessie zelf wijst daarop in Art. 28, maar dit doet aan het wezenlijke karakter van een Christelijke Kerk niet af, omdat, gelijk onze Confessie terecht opmerkt, deze hypocrieten wel in de Kerk zijn, maar ze daarom nog niet van de Kerk zijn. Eerst dan, wanneer alle ware Christgelooovigen uit de Kerk zouden verdwenen zijn en daarin niets anders dan ongelooovigen zouden zijn overgebleven, zou zulk een Kerk daardoor ipso facto hebben opgehouden een openbaring van Christus lichaam te wezen; zulk een Kerk zou dan een *dood* Kerk zijn geworden, of wil men liever, een *schijnkerk*. Maar zoolang in zulk een Kerk nog een deel der ware Christgelooovigen gevonden worden, schuilt in deze Kerk nog altoos een deel van het verborgen lichaam van Christus en kan men daarom zulk een Kerk ook nog niet een schijnkerk noemen.

Vormen de ware geloovigen dus de wezenlijke elementen waaruit de Kerk van Christus is gebouwd, omdat zij alleen de leden van Christus lichaam zijn, en er geen openbaring van Christus lichaam kan wezen zonder leden van dit lichaam, niet minder is in de tweede plaats een wezenlijke vereischte voor de Kerk, dat de Heilige Geest in haar midden werkt. De Heilige Geest is toch de levensgeest van het lichaam van Christus, die de leden van dit lichaam geestelijk levend maakt, ze met Christus, hun Hoofd in den hemel, verbindt, en hen door den mystieke band van de gemeenschap der heiligen tot een lichaam saambindt. Het is daarom volkomen juist, wat de Kerkvader Tertullianus zeide: *Ubi Spiritus, ibi Ecclesia*, waar de Heilige Geest is, daar is ook de Kerk. Waar de werking des Heiligen Geestes ophoudt, daar zijn geen ware geloovigen meer, omdat het geloof Zijn gave is, en waar geen ware geloovigen zijn, heeft ook de Kerk opgehouden te bestaan. Maar zoolang God de Heere, om dit in de taal onzer vaders uit te drukken, aan de Kerk nog geen scheidsbrief heeft gegeven en de werkingen van zijn Heiligen Geest nog niet geheel uit haar midden heeft teruggetrokken, is zulk een Kerk nog geen schijnkerk geworden.

Maar al zijn het deze beide factoren: de aanwezigheid van ware Christgelooovigen, die de leden van Christus' lichaam zijn, en de inwonning en werking des Heiligen Geestes, die de levensgeest der gemeente is, welke over het wezenlijke bestaan der Kerk beslissen, toch is daarmede nog niet genoeg gezegd, althans wanneer de vraag gesteld wordt, hoe wij kunnen onderkennen, of er zulk een wezenlijke Kerk van Christus gevonden wordt. De innerlijke en verborgen werking des Heiligen Geestes, waardoor Hij zielen wederbaart, en tot leden van Christus' lichaam maakt, kunnen wij eerst waarnemen, wanneer dit nieuwe, door den Heiligen Geest gewekte leven, zich naar buiten openbaart in waanzichtige bekeerig en heiligmaking des levens. En zoo ook kunnen wij van het verborgen geloof in de harten dezer ware Christgelooovigen niets ontdekken, wanneer zij dit geloof niet uitspreken en belijden, gelijk de Apostel zegt: »met het hart gelooft men ter rechtvaardigheid, maar met den mond belijdt men ter zaligheid«. Immers over de verborgene werkingen des Heiligen Geestes en over het verborgen geloof des harten kan iemand oordeelen dan God alleen. Wij menschen hebben dus te oordeelen naar wat voor ons zichtbaar en waarneembaar wordt. En waar het hier gaat om de *zichtbare* openbaring van Christus' Kerk, daar kan zulk een zichtbare Kerk ook niet bestaan, wanneer er geen geloovigen zijn, die als vrucht van deze werking des Heiligen Geestes hun geloof openbaren in hun *zand* en *belijdenis*. In zooverre is het dus volkomen juist, dat de *belijdenis* van het geloof voor ons een kenmerk is om te beoordeelen, of er een wezenlijke Kerk van Christus wordt gevonden, mits men dan maar wel in het oog houde, dat hiernaede niet bedoeld is een belijdenis, die in een bepaald formulier is uitgedrukt en door de Kerk als geheel wordt beleden, maar het belijden van hun geloof in Christus door de leden der Kerk zelf. Zoo hebben onze vrome martelaren, reeds lang voordat Guido de Bres onze Geloofsbelijdenis had opgesteld en deze door onze Kerken eenparig was aangenomen, hun geloof beleden, zelfs al kostte dit hun goed en hun leven.

Ook hiernaede zijn wij er echter nog niet, want al is er een zichtbare openbaring van Christus lichaam overal waar zulke belijdende geloovigen gevonden worden, toch is er daarom nog niet wat wij een »Kerk« noemen. Een Kerk bestaat toch niet uit enkele losse, naast elkaar staande geloovigen, maar ze is, gelijk onze Confessie het uitdrukt, een *vergadering* dezer geloovigen. En zelfs kan niet elke samenkomst van geloovigen of gezelschap van vromen een Kerk genoemd worden, maar een Kerk is er alleen dan, wanneer deze geloovigen saamkomen, opdat het *Woord* en de *Sacramenten* bedienend worden. Dit is toch, althans in deze aardsche bedeeeling, de

vorm, ingestee, gebouwd, gevormd, openba, van he. Ook Christu met hi Heilige onze C ging door de ver gebruik ook de kan er meer in van Cl gehoor, uit het. Vand reeds in beiden: bedienin merken, worden, ken in overgen Art. 29 Woord menten met ee Zuiver d. w. z. Evangel der Sac deze ne diking v der Sac daardoor king in meer he oefening almeer g zoover, mensche bij de sa haar ei voegen, een vals neer in s hetWoer is en ool ordende houden, heeft zal zijn, dan. Zoo is Kerk van zijn, waar Indien zin Fransche Woord v genomen meer zich en waar van de anders k in eigenl meer is. een schij hebben, d in zijn t als haar schijnkerk „waar ge belijdt, g die de g en Sacra morgen d zon onder gebogen „belijdt“. Men za meenden toen Prof als gehe deelingen klaarde. A plaatselijke beeld hels der verwor niet van al Kerkgeze Kerk God waar wa worden, di lijden; nog Woord Go van Doop van Christ Geest in de niet heeft met door zielen ten ierler wor Kerk kan worden geu

1. De CH HAZER en J. Uitgave van 1 zijn VERKEN bedoelt de u de verspreid noemt gezon of voor f 8.3 omstandighi wordt men l ontvangt dan som een aa f 5 betaalt na voor f 8.30 a Deze Vereet ingetreden. O een PHARMIST van nieuwe le ieder lid die aubrengt, uit schenen boek boek of boek zonden. Als t verschen K Cm., beneven HAZER voor